

ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ТА ЙОГО ВПЛИВ
НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІINCOME TAX FEATURES AND ITS INFLUENCE
ON UKRAINE BANKING INSTITUTIONS DEVELOPMENT

У статті визначено поняття податку на прибуток банківських установ. Виявлено основні інструменти впливу на оподаткування діяльності банків. Здійснено аналіз доходів та витрат вітчизняних банків. Досліджено динаміку надходжень податку на прибуток банків до Зведеного бюджету та здійснено його аналіз в Україні в посткризових умовах розвитку економіки. Визначено особливості оподаткування прибутку банків, а також визначено його вплив на розвиток банківських установ в Україні. Розглянуто формування резервів як проблемний аспект обліку й оподаткування банківської діяльності. Виявлено, що найвагомішою проблемою є відсутність спеціальних нормативно-правових актів, які б чітко окреслювали специфіку податкових питань у сфері банківництва. Доведено, що стабільність розвитку економіки залежить від надходжень фінансових ресурсів банківських установ. Запропоновано напрями покращення оподаткування прибутку банківських установ в Україні.

Ключові слова: банк, банківська діяльність, доходи банку, витрати банків, оподаткування банків, податок на прибуток, ставка податку.

В статті определено понятие налога на прибыль банковских учреждений. Выявлены основные инструменты влияния на налогообложение деятельности банков. Осуществлен анализ доходов и расходов отечественных банков. Исследована динамика поступлений налога на прибыль банков в Сводный бюджет и осуществлен его анализ в Украине в посткризисных условиях развития экономики. Определены особенности налогообложения прибыли банков, а также определено его влияние на развитие банковских учреждений в Украине. Рассмотрено формирование резервов как проблемный аспект учета и налогообложения банковской деятельности. Выявлено, что весомой проблемой является отсутствие специальных нормативно-правовых актов, которые бы четко определяли специфику налоговых вопросов в сфере банковского дела. Доказано, что стабильность развития экономики зависит от поступлений финансовых ресурсов банковских учреждений. Предложены направления улучшения налогообложения прибыли банковских учреждений в Украине.

Ключевые слова: банк, банковская деятельность, доходы банка, расходы банков, налогообложение банков, налог на прибыль, ставка налога.

УДК 336.71

Іршак О.С.

к.е.н., доцент кафедри банківського і страхового бізнесу
Львівський національний університет
імені Івана Франка

The article defines the notion of income tax on banking institutions. The basic tools of influence on taxation of activity of banks has been revealed. The analysis of incomes and expenditures of domestic banks has been carried out. The dynamics of revenues of the bank income tax to the Consolidated Budget has been researched and analyzed in post-crisis conditions of Ukraine economic development. The features of taxation of banks profit has been determined, as well as its influence on the development of banking institutions in Ukraine. The formation of reserves as a problem aspect of accounting and taxation of banking activity is considered. Significant value in the formation of profit before tax banks are deductible to the provision for impairment of loans, deductions to provisions for impairment of receivables and deductions to provisions for liabilities that banks are credited to expenses and which significantly reduce the profit and income tax banks, respectively. Unlike the provisions for active operations, which are the aggregate indicator of the bank's activities, deductions to the above-mentioned reserves show the annual expenses of banks, and their growth is negative for the formation of a positive financial performance of the bank. It was revealed that the most important problem is the absence of special regulatory acts that would clearly outline the specifics of tax issues in the banking sector. A significant disadvantage is that the taxation of banks in Ukraine is based on general principles and principles, and this does not allow for taking into account the specifics of banks' activities and ensuring a sufficient contribution of the banking system to economic growth. It is proved that the stability of economic development depends on the revenues of financial resources of banking institutions. The directions of banking institutions in Ukraine profit taxation improvement has been offered. The banking tax system needs to be improved. The tax burden on banks in the country should be weakened. Due to the excessive burden of tax payments of domestic banks leads to the recession of economic activity and shadow profits.

Key words: bank, banking, bank revenues, bank expenses, bank taxation, income tax, tax rate.

Постановка проблеми. Банківський сектор як центр концентрації та перерозподілу капіталу істотно впливає на розвиток організацій, галузей та економіки загалом. У зв'язку із загостренням світових кризових економічних та політичних явищ, швидким розвитком потреб суспільства, тенденцією до соціалізації економіки виникає необхідність у якісному податковому регулюванні банківського сектору. Податки є сильним важелем впливу на масштаби та темпи розвитку банківництва та економіки загалом, інтенсифікацію підприємництва, поліпшення добробуту населення. Стабільність такого розвитку економіки залежить від надходжень фінансових ресурсів банківських установ.

Оподаткування банківських установ в Україні здійснюється на загальних засадах та принци-

пах, що зумовлено відсутністю окремих законодавчих актів, які б регулювали це питання. Це є суттєвим недоліком, оскільки не дозволяє врахувати особливості діяльності банків та забезпечити достатній внесок банківської системи в економічне зростання. Наукові дослідження стосовно оподаткування банківської діяльності є досить значними, проте не приділяється досить уваги проблемам оподаткування прибутку банків. З огляду на це, оподаткування прибутку банків залишається мало дослідженим, що і зумовило вибір теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню специфіки системи оподаткування банківської діяльності присвячені роботи багатьох учених. Значний внесок у розвиток цих питань зробили вітчизняні науковці Т.І. Єфименко,

Л.А. Ключко, В.М. Кміть, К.П. Проскура, С.К. Реверчук, О.Г. Сербина та інші. Водночас залишаються невизначеними проблемні аспекти оподаткування прибутку банківських установ.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей оподаткування прибутку банків, а також визначення його впливу на розвиток банківських установ в Україні. Об'єктом дослідження є діяльність банків в Україні. Предметом дослідження є особливості податку на прибуток банків в Україні. У процесі дослідження використані такі наукові методи, як абстрагування, аналіз, порівняння, табличний та графічний методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. На прибутковість банківських установ вагомий вплив здійснюють податки, і тому ефективне податкове регулювання банківської діяльності має значення для розвитку як банківництва, так і всієї національної економіки. Основним джерелом формування капіталу та головним показником, який узагальнює результати діяльності банку та свідчить про його ефективність, є прибуток.

Податок на прибуток – це прямий податок, сплачуваний банківськими установами з їхнього прибутку, одержаного від реалізації банківських послуг. Розрахунок об'єкта оподаткування банківських установ має свою специфіку, що зумовлено особливостями діяльності банків.

Оподаткування – це зовнішній чинник впливу на банківську діяльність. Водночас зовнішні чинники доцільно поділити на прямі і непрямі. Прямі чинники безпосередньо впливають на напрями, обсяги та інструменти банківської діяльності і спрямовані передусім або винятково на банки. Непрямі чинники прямо не пов'язані з банківською діяльністю і спрямовані насамперед на інші види діяльності (промислове виробництво, видобуток корисних копалин, освіта, наука, страхування тощо), що має вплив на інструменти та напрями діяльності банків [6, с. 266].

Згідно з Податковим кодексом України ставка податку на прибуток є уніфікованою, і поступово її розмір знижується: з 1 квітня 2011 р. вона становила 23%; з 1 січня 2012 р. – 21%; з 1 січня 2013 р. – 19%, з 1 січня 2014 р. і дотепер – 18%. Це однозначно позитивне явище для розвитку банківництва. Якщо б відбувалося зростання податкових ставок, то банки або припиняли би свою діяльність, або йшли в тінь, і навпаки.

Під час обчислення об'єкта оподаткування банківських установ враховуються доходи, визначені Податковим кодексом України. До них відносять процентні доходи за кредитно-депозитними операціями (у тому числі за кореспондентськими рахунками) та цінними паперами, придбаними банком; комісійні доходи, у тому числі за кредитно-депозитними операціями, наданими гарантіями, розрахунково-касове обслуговування, інкасацію

та перевезення цінностей, операціями з цінними паперами, операціями на валютному ринку, операціями з довірчого управління; прибуток від операцій з торгівлі цінними паперами; прибуток від операцій з купівлі/продажу іноземної валюти та банківських металів; позитивне значення курсових різниць; надлишкові суми страхового резерву, що підлягають внесенню до доходу; доходи від відступлення права вимоги боргу третьої особи або виконання вимоги боржником (факторингу); дохід, пов'язаний з реалізацією заставленого майна; інші доходи, прямо пов'язані зі здійсненням банківських операцій та наданням банківських послуг; інші доходи, передбачені цим розділом [3].

У 2017 р. банківський сектор демонстрував поступове відновлення – після понад трирічної кризи практично всі ключові показники роботи банків мали позитивну динаміку. Майже завершилося очищення сектору, поступово відновлюється кредитування населення та бізнесу [2]. На початок 2018 р. в Україні працювали 82 платоспроможних банки. У 2017 р. вперше від початку кризи зросла частка банків із приватним капіталом, незважаючи на виведення з ринку двох середніх за розміром активів банків у першій половині року. Роль приватних вітчизняних банків посилилася через активне кредитування та купівлю кількох банків у іноземних власників. Водночас державні банки також продовжували нарощувати свою частку на ринку.

Відновлення платоспроможності підприємств реального сектору привертає увагу для нового кредитування компаній дедалі більше. У 2017 р. операційний дохід сектору збільшився на 10 % у річному вимірі. Зниження вартості депозитів та активізація споживчого кредитування сприяли збільшенню чистого процентного доходу з 124,1 млрд грн у 2017 р. до 126,3 млрд грн у 2018 р. Чистий комісійний дохід зріс на 9,2 млрд грн у 2018 р. (46,2 млрд грн) порівняно з 2017 р. (37,1 млрд грн). Цьому посприяли як збільшення обсягу платежів, так і зміна тарифних програм. Проте суттєве зростання адміністративних витрат окремих банків не дозволило підвищити операційну ефективність сектору загалом.

Розглянемо динаміку фінансового результату банків України за 2013-2018 рр. (табл. 1).

З табл. 1 видно, що величина доходів у 2018 р. (не включаючи грудень), поступово зростає до 180,4 млрд грн, що на 2,3 млрд грн більше порівняно з 2017 р. Це однозначно є позитивною тенденцією за останні роки. Здебільшого в структурі доходів найбільшу частку займають процентні доходи (від надання кредитних послуг, інвестиційних операцій тощо). Щодо витрат банківських установ, то вони показують так ситуацію. Протягом 2013–2016 рр. спостерігається постійне їх зростання аж до 350,1 млрд грн. У цих роках, за винятком 2013 р., коли спостерігається від'ємний

Динаміка фінансового результату банків України за період 2013–2018 рр. (млн грн)

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018 р. (січень-листопад)
Доходи	168 888	210 201	199 193	190 691	178 139	180 433
процентні доходи	129 932	151 257	135 145	135 807	124 077	126 334
комісійні доходи	24 974	28 276	28 414	31 362	37 127	46 223
результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу	304	15 511	21 490	8 243	7 232	-1 524
інші операційні доходи	5 112	10 093	9 567	9 605	7 283	7 298
інші доходи	2 404	2 165	2 729	3 946	1 349	1 582
повернення списаних активів	3 162	2 899	1 848	1 728	1 070	520
Витрати	167 452	263 167	265 793	350 078	204 611	160 441
процентні витрати	80 881	97 171	96 079	91 638	70 971	61 882
комісійні витрати	3 975	4 889	5 846	7 182	9 650	11 910
інші операційні витрати	12 319	15 579	12 991	10 920	11 719	12 031
загальні адміністративні витрати	40 672	44 614	36 742	39 356	44 203	47 058
інші витрати	-	-	-	3 089	15 116	1 466
відрахування в резерви	27 975	103 297	114 541	198 310	49 274	21 705
Податок на прибуток	1 630	-2 383	-406	-418	3 679	4 388
Чистий прибуток (збиток)	1 436	-52 966	-66 600	-159 388	-26 472	19 992

Джерело: складено автором за даними НБУ [2]

фінансовий результат загалом по банківській системі України, значення цього показника значно збільшилося – у 3,6 раза з 52,9 млрд. грн. у 2013 р. до 159,4 млрд. грн. у 2016 р. Станом на початок грудня 2018 р. фінансовий результат має позитивну тенденцію, а саме 19,9 млрд грн, що показує позитивну ситуацію за останні роки.

За підсумками 2016 р. зафіксовано історично високий збиток банківського сектору – 159,4 млрд грн. Більшість банків мали можливість генерувати позитивний чистий грошовий потік, проте сектор завершив 2017 р. зі збитком 26,5 млрд грн через значні обсяги відрахувань у резерви, якщо порівнювати з 2016 р., то збиток зменшився на 132,5 млрд.грн. Це однозначно свідчить про зростання податкових надходжень від податку на прибуток, що був сплачений у 2017 р. А вже у 2018 р. спостерігається чистий прибуток у розмірі 19,9 млрд грн, що однозначно позитивно впливає на розвиток банківництва.

Проблемним аспектом обліку й оподаткування банківської діяльності є формування резервів. За своєю суттю банківські резерви – це кошти банків та інших кредитних установ, які вони зобов'язані зберігати у центральному банку для забезпечення деяких своїх операцій згідно з нормами обов'язкових резервів; частина банківського капіталу, що призначена для компенсації кредитів, погашення яких ставиться під сумнів [4, с. 179]. Вагоме значення у формуванні прибутку до оподаткування банків мають відрахування до резерву під знецінення кредитів, відрахування до резерву під знецінення дебіторської заборгованості та відрахування до резерву за зобов'язаннями, які банки зараховують до витрат та які значно зменшують

прибуток і податок на прибуток банків відповідно. На відміну від резервів за активними операціями, які є сукупним показником діяльності банку, відрахування до вищеперелічених резервів показують щорічні витрати банків, а їх зростання є негативним для формування позитивного фінансового результату діяльності банку. Значне зростання відрахувань до резервів спостерігали в 2016 р., вони становили 198 310 млн. грн. Тобто кризова ситуація у банківській системі змушує банки страхувати свої ризики та убезпечувати себе від ймовірного впливу депозитів. Проте у 2017 р. спостерігається зменшення відрахувань до резервів порівняно з 2016 р. на 149 036 млн. грн.

Податок на прибуток займає особливе місце в податковому регулюванні банківської діяльності. Його обсяги є найбільшими у структурі податкових платежів, що здійснюють банки, і є другим за значущістю податком, який формує бюджет. Протягом 2014–2016 рр. податок на прибуток мав від'ємне значення, лише у 2017 р. він становив 3 679 млн грн, а у 2018 р. (за винятком грудня) – 4388 млн грн. Таким чином, протягом останніх років частка податкових надходжень від податку на прибуток банків до Державного бюджету України зростає, що є позитивним явищем (рис. 1).

Система оподаткування банків не є ідеальною і потребує значного вдосконалення та оптимізації. Найвагомішою проблемою є відсутність спеціальних нормативно-правових актів, які б чітко окреслювали специфіку податкових питань у сфері банківництва. Виходячи з того, що у правовій системі України банківське право виділене як самостійна галузь, доцільно було б і питання щодо механізму її оподаткування виокремити із загального подат-

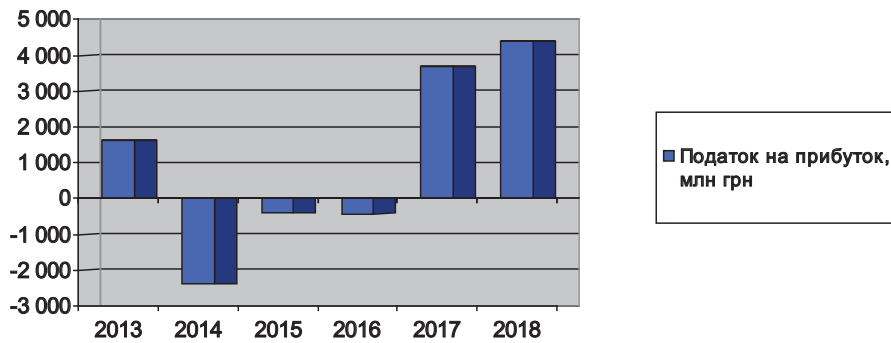

Рис. 1. Динаміка надходжень податку на прибуток банків до Зведеного бюджету

Джерело: складено автором за даними НБУ [2]

кового законодавства і віднести до специфічної галузі. Рентабельність комерційних банків є низькою (майже половина банків працюють, мінімізуючи свої прибутки), що пояснюється ухиленням від оподаткування, хронічною збитковістю банківської системи і зростанням рівня недовіри до банківських установ з боку населення [1].

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи вищенаведене, можна стверджувати, що в механізмі оподаткування податком на прибуток відбулися зміни. 2017–2018 рр. показали позитивну динаміку сплаченого податку на прибуток банками до Зведеного бюджету за останні 5 років. В умовах глобалізації, формування ефективного податкового регулювання у сфері банківництва повинна бути присутня свідома та добровільна сплата податків, а також прозорість адміністративних важелів. У сучасних умовах, в яких перебуває Україна, також потрібне цілеспрямоване вкладення коштів у реальний сектор економіки, а такими доходами можуть виступати доходи банку від обслуговування пріоритетних галузей економіки. Податкове стимулювання банківських установ – це ще один напрям, який необхідно розвивати та приділяти йому більше уваги.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Боринських В.Д., Кміть В.М. Особливості оподаткування прибутку комерційних банків України. Економічний аналіз. 2015. № 1. С. 123-129.
2. Дані фінансової звітності банків України. Національний банк України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.

3. Податковий Кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. – Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2010.

4. Проскура К.П. Особливості оподаткування банківських установ у 2015 році. Економічний аналіз. 2015. С. 176-186.

5. Реверчук С.К., Сербина О.Г., Реверчук Н.Й., та ін. Податкове регулювання банківської діяльності: монографія / за ред. С.К. Реверчука. Київ : Знання; Львів : Тріада плюс. 2010. 220 с.

6. Сербина О.Г. Вплив оподаткування на доходність і напрями розвитку банківської діяльності. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. № 20.4. С. 262-268.

REFERENCES:

1. Borynskyh V.D. (2015) Osoblyvosti opodatkovannya prybutku komercijnyh bankiv Ukrainy [Features of income taxation of commercial banks in Ukraine]. Ternopil, pp. 123-129 (in Ukrainian).
2. Dani finansovoi zvitnosti bankiv Ukrainy (2013-2018) [Data of financial statements of Ukrainians banks] : <http://www.bank.gov.ua> (in Ukrainian).
3. Podatkovyi kodeks Ukrainy (2010) [Tax Code of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
4. Proskura K.P. (2015) Osoblyvosti opodatkovannya bankivskykh ustanov u 2015 roci [Features of banking institutions' taxation in 2015]. Ternopil, pp. 176-186 (in Ukrainian).
5. Reverchuk S.K. (2010) Podatkove rehulyuvannya bankivskoi diyalnosti [Tax regulation of banking activities]. Lviv, pp. 220. (in Ukrainian).
6. Serbyna O.H. (2010) Vplyv opodatkovannya na dohidnist i napryamy rozvytku bankivskoi diyalnosti [Influence of taxation on profitability and development of banking activities] (in Ukrainian) Lviv, pp. 262-268. (in Ukrainian).

**INCOME TAX FEATURES AND ITS INFLUENCE
ON UKRAINE BANKING INSTITUTIONS DEVELOPMENT**

The purpose of the article. The purpose of this article is to study taxation features of bank profits, as well as to determine its impact on the development of banking institutions in Ukraine. The object of the research is activity of banks in Ukraine. The subject of the study is features of the corporate income tax in Ukraine. In the course of the research, scientific methods such as abstraction, analysis, comparison, tabular and graphical have been used.

Results. Functioning of an effective tax system that would be characterized by high competitiveness and contributed to the formation of the country positive image, characterized by a high level of integration and globalization processes. Taxes are a powerful leverage to influence the scale and pace of economic development, intensification of entrepreneurship, improvement of well-being, and population. The stability of such economic development depends on the receipts of financial resources of banks. The profitability of banking institutions has a significant impact on taxes, and therefore effective tax regulation of banking activities is important both for the development of banking and the entire national economy. The main source of capital formation and the main indicator, which summarizes results of the bank activity and shows its effectiveness is profit.

Income tax is a direct tax payed by banking institutions on their profits derived from the sale of banking services. Taxation object calculation of the banking institutions has its own specificity, which is conditioned by the peculiarities of banks. The tax system of banks is not ideal and requires significant improvement and optimization.

The most important problem is absence of special regulatory acts that clearly outline the specifics of tax issues in the banking sector. Significant value in the formation of banks profit before tax are deductions to the provision for: impairment of loans, impairment of receivables and liabilities that banks are credited to expenses and which significantly reduce banks profit and income tax, respectively.

Taxation of banks has a significant impact, both on individual banking operations, on profitability and on their activity. In this the essence of taxation is emerging as an important direct condition for banking. Thus, high tax rates give rise to the desire of banks to minimize the balance sheet profit by generating artificial expenses and directing funds to specialized subsidiaries.

Originality. In our work, we considered the issue of taxation of banks. Analysing this type of tax, this economic category is facing a certain analytical complexity. Problematic issues determine the prospects for further development of the taxation impact on the efficiency of banking in Ukraine. In particular, the possibility of applying foreign experience in banks taxation. Tax incentives for banking institutions are another area that needs to be developed and paid more attention.